

Latin-Amerika

JENEY LÁSZLÓ¹

---

1 A világ regionális földrajza online tananyag 2020

Mint nevéből is következik, Latin-Amerika egy nem természeti alapon lehatárolt területi egység, sokkal inkább egy *társadalomföldrajzi kultúrrégió*, amely a gyarmatosítás nyomán forrt egybe, és különült el Észak-Amerikától. A területet ugyanis jórészt az újlatin nyelvű portugálok és a spanyolok hódították meg, és osztották el egymás között a tordesillasi szerződés szerint 1494-ben. A szerződés értelmében a ny. h. 46. fokától keletebbre levő területek a portugáloké, nyugatabbiak pedig a spanyoloké (érdekesség, hogy csak pár évvel később felfedezték fel, hogy Dél-Amerika e vonaltól keletebbre is túlnyúlik, így a portugálok is rendelkeztek dél-amerikai területekkel, ez ma Brazília).

Maga a *Latin-Amerika elnevezés* a Mexikót elfoglalni szándékozó III. Napóleontól származik, aki az újlatin nyelveket beszélő Latin-Európa hasonlatosságára bevezette a Latin-Amerika földrajzi fogalmát. Ez a francia érdekeknek megfelelően kifejezi, hogy a terület az újlatinoké

(így a portugálok, spanyolok mellett a franciáké is), és nem pedig az angoloké. (Latin-Amerikán belül ugyanakkor nem minden ország nyelve újlatin, a Karib-szigetek egy része és a szintén karibi tudatú Földhíd ország Belize, valamint a dél-amerikai Guyana és Suriname lakossága a holland vagy az angol nyelv jellegzetes kreol vagy pidzsin változatát beszéli.)

Latin-Amerika vallási szempontból még egységesebb, a gyarmati időkben számos misszionárius érkezett a térségbe, akiknek köszönhetően ma a térség *egységesen katolikus* vallású, ami szintén megkülönbözteti Észak-Amerikától. A katolikus valláshoz kötődik a magas gyermekáldás, hiszen a társadalom a vallási-kulturális meggyőződése folytán mereven elutasítja az abortuszt vagy a hivatalos születésszabályozási politikát, ami alapvető különbség a más kultúrájú Kelet-Ázsiához képest. Mindez fontos szerepet játszott a körülbelül 1940–1980 között lezajlott világrekord mértékű latin-amerikai népességrobbanás kialakulásában.

A latin-amerikai kultúrrégiót Észak-Amerikától leginkább a Mexikó és az USA közötti jelenlegi államhatár választja el. Eszerint Latin-Amerika Észak-Amerikával nagyjából megegyezően valamivel több mint 20 millió km²-es kiterjedésű, lakóinak száma azonban 2012-ben már meghaladta a 600 millió főt, ami jócskán meghaladja északi szomszédja értékét (1. ábra). Az óriási kiterjedésű terület két nagyobb egységre osztható: Dél- és Közép-Amerikára. Közép-

Amerika (Middle America) maga is tovább bontható három alegységre: a Karib-szigetekre, Mexikóra és a Közép-amerikai Földhíd térségére. Természetföldrajzi értelemben Észak-Mexikó nem különül el Észak-Amerikától, csak a Tehuantepec-i földszorosától délebbre fekvő területe a Yucatán-félszigettel tartozik a szűkebb értelemben használt Közép-Amerika fogalmához (Central America).

1. ábra: Latin-Amerika kultúrrégiójához tartozó országok
Forrás: Varga Ágnes szerkesztése

A fejlődő világ többi részéhez képest Latin-Amerikában *korábban indult meg a gyarmatosítás*, ami így hosszabb ideig, mintegy három évszázadon keresztül eltartott (igaz viszonylag korábban függetlenedett, mint Trópusi-Afrika, Dél- vagy Délkelet-Ázsia). Az is latin-amerikai

sajátosság, hogy az itteni gyarmati területeiken a portugálok és főleg a spanyolok jelentős számban le is telepedtek. Az európaiak (közülük a már az újvilágban születettek a kreolok), az őslakos indiánok és a Trópusi-Afrikából behurcolt rabszolgák együttélése révén egy antropológiailag összetett népesség

alakult ki, akik leszármazottai nagymértékben keveredtek egymással. Latin-Amerikára sokkal inkább ráillik a „népek olvasztótégelye” megjelölés, mint Észak-Amerikára, ez utóbbin belül jobbra csak a nagyvárosokban történt meg a különböző bevándorló csoportok közötti keveredés.

Az *őslakos indiánok* azokon a területeken maradtak meg inkább, ahol korábban is fejlett civilizációs szintre jutottak (aztékok, maják Közép-, inkább Dél-Amerikában) vagy az ültetvényes gazdálkodás szempontjából kevésbé frekventált területen élnek (Amazónia), így kevésbé „ütköztek” az európai civilizációval. A különböző indián népcsoportok (pl. kecsuák, maják) ma már csak néhány országban vannak jelen nagyobb arányban (Bolívia, Guatemala és Peru), a latin-amerikai országok társadalmaira sokkal inkább jellemző a mesztic (indián–kreol keverék, spanyolul egyszerűen csak keverék = mestizo) többség (pl. Mexikó). Az indián hagyományok ma is fontos elemei a latin-amerikai kultúrának, akár az indián eredetű szavak a helyi spanyol nyelvben, akár az indián konyha (pl. a tortilla avagy kukoricalepény) vagy az indián eredetű faluközösségi birtokforma (ejido) formájában.

A nagy számban betelepülő gyarmatosítók hozták magukkal

kultúrájukat, vallásukat is, nyelvük nem csupán közvetítő nyelv szerepet tölt be, mint más exgyarmatokon. A telepések hatására a társadalomban még sokáig fennmaradtak a feudális szerkezetek, éppúgy mint a barokk stílus és a szabályos főtér (plaza) a városépítészetben. A kreolok Latin-Amerika legdélebbi országaiban alkotnak többséget (Argentína, Uruguay). Sokáig csak spanyolok és portugálok érkezhettek Európából, a függetlenedéssel azonban lehetővé vált a gyarmatosító anyaországon kívülről is a betelepülés, az argentinok jelentős része például olasz származású.

Az *afroamerikaiak* és a mulattok (afroamerikai–kreol keverék) az ültetvényes gazdálkodás számára alkalmas trópusi, szubtrópusi területeken alkotnak nagyobb arányban közösséget (Brazília, Karib-térség). A zambók (afroamerikai–indián keverék) viszonylag ritkán fordulnak elő, leginkább azokon a trópusi területeken, ahol jelentős indián civilizációk fejlődtek ki, így fennmaradhattak közösségeik, és a terület kedvező volt az ültetvényes gazdálkodás számára is (pl. Földhíd országai).

Latin-Amerika a gyarmatosítása során fokozatosan egy sajátos *politikai és gazdaságföldrajzi egységgé* is kovácsolódott. Portugália és

Spanyolország érdekei szerint sokáig csupán a primer szektor fejlődhetett a térségben, amely eleinte inkább csak a nemesfémek (arany, ezüst, réz) bányászatán és kivitelén keresztül vett részt a világkereskedelemben. Ahogy egyre több telepés érkezett Latin-Amerikába, fokozatosan kiépült a gyarmati egyházi és világi közigazgatás, az anyaországok alkirályságokat hoztak létre (Új-Spanyolország, Peru, Új-Grenada, Rio de la Plata, Brazília), egyre inkább elterjedt a nagyterületű latifundiumokon történő trópusi monokulturális ültetvényes gazdálkodás (pl. cukornád, dohány). Az iparfejlesztést azonban nem szorgalmazták a gyarmatosítók.

A primer szektor kiviteli termékei a XIX. század eleji gyarmati függetlenedés után is sokáig meghatározóak maradtak, melynek révén sok latin-amerikai ország ún. „*egy termék gazdaság*”-ként integrálódott a világ gazdaságba. Ez nem csupán a térség kis országaira jellemző (pl. a Földhíd banánköztársaságai vagy a Karib-térség, amelyet Cukornádszigeteknek neveztek el), hanem a nagyobb országokra is (Argentína marhabőr, Brazília kávé, Chile réz, Mexikó ezüst, Venezuela kőolaj) (PROBÁLD F. 2005).

Az európai gyarmatosítók a magas védővámokkal

igyekeztek távol tartani az angol vagy észak-amerikai iparcikkeket a latin-amerikai piacokról. Ugyanakkor a latin-amerikai földbirtokos oligarchia a szabadkereskedelemben volt érdekelt, hiszen egyrészt olcsóbb és jobb minőségű iparcikkekhez szerettek volna jutni, másrészt le akarták építeni az akadályokat a saját exportjuk elől (GOLOBICS P. 2002).

A helyi telepések szabadkereskedelmi érdekei gyorsabb *függetlenedési mozgalmakhoz* vezettek. A legtöbb latin-amerikai ország a XIX. század elején kivívta függetlenségét, ez azonban számos ország esetében nem jelentette a békés, nyugodt fejlődés kezdetét. Az első országok még nem voltak azonosak a maiakkal, többszöri különválások után alakult ki a mai országhatárok. A latin-amerikai országok a függetlenedés után is meglehetősen zaklatott történelmet éltek meg.

A Spanyolországtól történő politikai elszakadás azonban nem jelentette a valódi gazdasági függetlenedést. Az *Amerikai Egyesült Államok*, amely maga is segítkezett a spanyolok elleni felszabadító harcokban, egyre inkább átvette a térség feletti *gazdasági befolyást*. Ennek megnyilvánulása volt az ún. Monroe-ely, amely kimondta, hogy

„Amerika az amerikaiaké” utalván az USA elsődleges befolyására a latin-amerikai térségben.

Latin-Amerika-szerte jellemző a két egymással is szembenálló gazdaság- és szociálpolitikai elveket valló hatalmi csoportosulás. Az egyik az *USA-val jó kapcsolatokat ápoló, nyitottabb, liberálisabb kereskedelempolitikát valló kormányzás*, amely sokszor eleinte brit, később amerikai tőkével számos régóta áhított gazdaságfejlesztést hajtott végre. Ezek a rezsimek gyakran katona erővel (akár puccsal) szerzik meg a hatalmukat. Ezek különböző országokban eltérő időpontokban jöttek létre (pl. Mexikóban a XIX. század – XX. század fordulóján a Porfirio Díaz által uralt ún. „Porfiriato” időszaka, vagy a XX. század közepi Kubában a Fulgencio Batistá-rezsim, vagy Chilében 1970-es években hatalomra kerülő Augusto Pinochet uralma). Ilyenkor az adott országok jellemzően kiváló makrogazdasági teljesítményt nyújtanak, fejlődik a gyáripár, épülnek a közlekedési hálózatok, gyakran felélénkül a turizmus, növekednek az ország bevételei.

A makrogazdasági növekedésnek azonban súlyos *szociális ára* van. A bányák, a gyárak, a közlekedési szolgáltatók, a turisztikai létesítmények, a legértékesebb ültetvények külföldi

(főleg egyesült államokbeli) tulajdonban vannak, miközben egyre szélesebb tömegek súlyosan elszegényednek, az ellátórendszerek erősen elhanyagoltak. A súlyos társadalmi polarizáció ma is latin-amerikai sajátosság, ahol néhány igen gazdag és szegények széles köre él együtt. A másik jellegzetesség az *USA gazdasági befolyása*, amely nagyvonalakban délről észak felé fokozódik. Chile egy tudatosan diverzifikált külkereskedelmi kapcsolatrendszerrel rendelkezik (a pacifikus desztinációktól Amerikán keresztül Európáig) és Argentínában is meghatározó a hagyományos európai (spanyol) kapcsolat. Ellenpólusként a legerősebb USA-függés a közvetlenül határos Mexikó esetében mutatható ki, ami Észak-Amerikával közös gazdasági integráció (NAFTA) elmélyülésével még tovább fokozódik. Ez az egyoldalúság válság esetén igen érzékenyen érintheti a mexikói gazdaságot, még akkor is, ha a legfontosabb partner a világ legerősebb gazdasága. Az USA-hoz közel fekvő Kuba viszont ellenpéldát mutat, amelynek tisztán politikai okai vannak (korábban Kubát is jóval erősebb USA-befolyás jellemezte).

A polarizált társadalm szerkezet, a szociális hiányosságok nyomán fokozódó elégedetlenség (általában egy

forradalommal) több esetben söpörte az USA-barát, liberális elveket folytató hatalmi erőt, és egy *szociálisan érzékenyebb, baloldali elveket valló politikai erő* került hatalomra. Ilyenkor gyakori volt a külföldi tulajdon államosítása (különösen a stratégiai ágazatok vállalatai esetében, mint a mexikói olajtársaság, a PEMEX, amelyet még az alkotmány is véd). Az új hatalom általában népszerű földosztásba kezdett, amely több esetben a föld túlzott elaprózódásához (minifundiumok) vezetett. Mexikóban 1910–1920 között egy évtizeden keresztül tartó forradalom vetett véget a Porfiriato időszakának, majd alakult meg az országot több mint 7 évtizeden keresztül irányító PRI (Intézményes Forradalmi Párt).

A legradikálisabb baloldali fordulat Kubában történt meg Fidel Castro 1959-es hatalomra jutásával. A kubai baloldali forradalom kezdetben sokkal inkább antiimperialista és USA-ellenes volt, mint szovjetbarát, de a hidegháborús légkörben elkerülhetetlen volt a Szovjetunióval való szövetség, amely egyébként Kuba számára tagadhatatlanul kedvező helyzetet teremtett (pl. a nádcukorért olcsó kőolajhoz, gépekhez juthatott). Tény, hogy Kuba kora több fejlettebb országát is megelőzve

mintaértékűen felfejlesztette az oktatási és egészségügyi rendszerét. Nem csak Latin-Amerika, de a fejlődő világ más részeiről is jártak a kubai egyetemekre.

Kuba igyekezett „exportálni” a baloldali mozgalmat *a többi latin-amerikai országba*. („Ország rendszere” helyett „rendszer országa” szemlélet, amelyben Kuba egy hídfőállása a nézetei terjesztésének a többi hasonló helyzetű országok felé.) Az argentin származású Ernesto Che Guevara egyik élharcosa volt a kubai baloldali mozgalom kiterjesztésének a többi latin-amerikai országba is, aki maga is Bolíviában halt meg harcok közben. Kuba később a trópusi-afrikai Angola felszabadító mozgalomát is támogatta az USA és a gyarmatosító Portugália erőivel szemben. Az 1970-ben Chile tűnt esélyesnek a „2. Kubává” váláshoz Salvador Allende vezetésével, de az 1973-ban katonai puccsal hatalomra kerülő USA-barát Augusto Pinochet-rezsim azonban brutálisan leszámolt a baloldali mozgalom híveivel. Az 1980-as években szintén az USA ellenében léptek fel az ún. szandinista felkelések Közép-Amerikában (pl. Nicaragua). Napjainkban Venezuela (Hugo Chavéz elnök) fogalmazza meg legradikálisabban a globalizáció és USA-ellenes nézeteit.

Irodalomjegyzék

- GOLOBICS P. 2002: A világgazdaság kialakulásának folyamata és jelenlegi térszerkezete. – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. – Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- PROBÁLD F. 2005: A kontinens benépesülése és gyarmatosítása. – In: PROBÁLD F. (szerk.): Amerika regionális földrajza. – Budapest: Trefort Kiadó